

CHAPTER «PEDAGOGICAL SCIENCES»

FORMATION OF PRIMARY SCHOOL TEACHER'S PROFESSIONAL COMPETENCES IN THE MODERN EDUCATIONAL ENVIRONMENT

ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ УЧИТЕЛЯ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ В УМОВАХ СУЧАСНОГО ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА

Tetiana Boliak¹

DOI: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-406-1-18>

Abstract. The author's definition of "professional competence of primary school teachers" is proposed. The key main components of primary school teacher's professional competence are identified: motivational component, content component, operational and activity component, personal component, reflective component. Five criteria of primary school teacher's professional competence are identified: general cultural criterion, general professional criterion, personal criterion, communication criterion, criterion of self-development and self-education. The levels of professional competence of primary school teachers were identified: low level, intermediate level, sufficient level, and high level. The article analyses the structure of primary school teacher's professional competence in the modern educational environment. The structure of primary school teacher's professional competence is periodically modified and adjusted due to the rapid development of science and practice of the XXI century. It has been found that a productive form of education in the XXI century, in which information technologies are closely integrated and technical means of information and communication technologies are used, is the distance learning. The scientific and pedagogical terminology is considered: "model of a specialist". The innovative model of a modern competitive secondary

¹ Postgraduate Student of the Department of Economics and Economic Education, Mykhailo Drahomanov State University, Ukraine

school teacher in the educational environment is compiled and described. **The purpose** is to theoretically substantiate and experimentally test the model of effectiveness of the formation of professional competences of secondary school teachers in the current conditions of the modern educational environment. **Methodology.** In order to achieve the goal and implement the objectives of the research methods were used: search and bibliographic method analysis, synthesis, generalisation, systematisation; questionnaire, testing, observation and self-observation. Methods of generalisation and forecasting (to formulate the conclusions of a scientific study). **Results.** The prospect of the research is to test the professional competences of primary school teachers in the modern educational environment. **Practical implications.** The scientific and pedagogical work does not exhaust all aspects of the formation of primary school teachers' professional competences in the modern educational environment. **Value/originality.** The problem of developing primary school teachers' professional competences in the modern educational environment requires further pedagogical research and generalisation.

1. Вступ

Особистість учителя, займає ключову позицію в освітньому просторі. Саме вчитель є агентом змін для створення привабливої та конкурентоздатної національної системи освіти України, що відповідає світовим та європейським освітнім цінностям і стандартам (гуманізації, лібералізації, права і свободи людини, свободи здобуття освіти, освіти впродовж життя тощо). Професійна діяльність учителя спрямована на безперервність і гуманізацію навчання, розвиток творчих та комунікативних здібностей своїх учнів. Як потрібно здійснювати навчальний процес школяра, щоб згодом вийшов ефективний, конкурентоспроможний працівник. Вчитель ХХІ століття – це вчитель із власною траєкторією професійного розвитку, компетентний та мобільний, готовий до продукування наукових ідей та їх реалізації в освітній практиці, перетворення освітнього простору у середовище саморозвитку й самореалізації суб'єктів освітньої діяльності.

Сучасні завдання щодо учителів окреслено у таких державних нормативно-правових документах: Закон України «Про вищу освіту» (2014 зі змінами і доповненнями), Закон України «Про освіту» (2017),

Концепція розвитку освіти України на період 2015–2025 рр. (2014), Національна стратегія розвитку освіти в Україні на 2012–2021 роки, Галузева концепція розвитку неперервної педагогічної освіти (2013), Концепція розвитку освіти України на період 2015–2025 роки (2015), Концепція Нової української школи (2016), Концепція розвитку педагогічної освіти (2018), професійному стандарті за професіями «Вчитель початкових класів закладу загальної середньої освіти», «Вчитель закладу загальної середньої освіти», «Вчитель початкової освіти (з дипломом молодшого спеціаліста)» (2020), Типові освітні програма, розроблені під керівництвом О.Я. Савченко, Р.Б. Шияна та інші. У державних нормативно-правових документах визначено потреби ринку освітніх послуг ХХІ ст.

На жаль, в Україні професія вчителя попри свою беззаперечну необхідність стала втрачати престижність, а самі педагоги – авторитет. Наявна невідповідність між суспільною роллю й соціальним статусом педагога, що обумовлює необхідність оновлення або «перезавантаження» змісту, підходів, методів та форм навчання, лише компетентний вчитель із розвиненим соціальним та емоційним інтелектом, творчими здібностями та інноваційним типом критичного мислення, комплексом сформованих професійних компетентностей здатний до ефективної педагогічної діяльності.

У сучасному світі в розвитку та становленні особистості дитини віком 6-10 років, велику роль відіграє учитель початкових класів в тому числі. Інтенсивний розвиток початкової освіти, різноманітність альтернативних навчальних програм, кардинальна зміна процесуальної сторони навчання висуває на перший план проблему якісної зміни особистості учителя початкових класів, його ролі та діяльності в освітньому процесі. У період реалізації державних освітніх стандартів початкової освіти ХХІ ст. особлива увага приділяється вдосконаленню професійних компетентностей вчителя початкових класів в умовах сучасного освітнього середовища.

Проблемою дослідження професійної компетентності учителя акцентували увагу: Л.С. Ващенко, В.М. Введенський, М.І. Жалдак, І.О. Зязюн, Е.М. Карпова, А.Н. Колесник, Л.С. Кондрашова, Н.А. Кузьменко, С.О. Локшина, Н.Г. Ничкало, О.В. Овчарук, О.І. Пометун, А.В. Хуторовський, О.Я. Савченко, С.О. Сисоєва, О.М. Семегон,

Н. Дем'яненко, О. Дубасенюк, А. Міненко, О.Т. Федірчик та інші. Значне наукове зацікавлення викликають дослідження психології професіоналізму: Г. Балла, Ж. Вірної, О. Ігнатович, Л. Карамушки, В. Рибалки, С. Рубінтштейна, В. Семиченко та ін.; формуванню комунікативної культури вчителя присвячені роботи Н. Гез, Т. Голанд, Т. Гоффманн, М. Лазарева та ін. Питаннями професійної компетентності учителя як умови успішного навчання займалися такі дослідники та практики, як Болотов В., Вовчук І., Грищенко М., Калашнікова С., Коберник І., Онищенко І., Савченко О. тощо. Розвитку професійної компетентності педагога присвячені роботи О. Скворцової, Л.І. Лозової, Б. Ельконіна, Н. Кузьміної, Л. Карпової, Л. Коваль, А. Коломієць, О. Локшиної, А. Маркової, Л. Мітіної, О. Овчарук, Л. Парашенко, О. Пометун, І. Прокопенко, С. Ракова, О. Савченко. Проблеми професійної підготовки учителя ПШ та формування у нього особистісних та професійних компетентностей присвячено багато наукових праць, а саме: К. Авраменко, Т. Байбара, С. Безбородих, Н. Бібик, О. Біда, В. Бондар, М. Вашуленко, О. Комар, О. Кравчук, О. Мельник, О. Митник, І. Осадченко, І. Пальшкова, Д. Пашенко, О. Савченко, М. Федоренко, Л. Хомич, М. Чобітько, І. Шапошнікова, В. Шахов, І. Щербак та ін.

Так, на думку В. Сластьоніна, І. Ісаєва, Л. Міщенко, Е. Шиянова та інших, професійна компетентність учителя виражає єдність його теоретичної й практичної готовності до здійснення педагогічної діяльності, де основу структури компетентності становить сукупність педагогічних умінь, що характеризують цю готовність [1, с. 157].

Частина науковців розглядають професійну компетентність як інтегральну характеристику ділових та особистісних якостей спеціалістів, яка відображає рівень знань, умінь і навичок, досвід, достатніх для здійснення певного виду діяльності, що пов'язана з прийняттям рішень. На думку науковців, показниками професійних компетентностей учителя початкової школи є загальна сукупність об'єктивно необхідних знань, умінь та навичок; уміння правильно їх застосувати під час виконання своїх функцій; знання й прогнозування можливих наслідків певних дій; результат праці людини; практичний досвід; гнучкість методу; критичність мислення; а також професійні позиції, індивідуально-психологічні якості й акмеологічні інваріанти.

Використовуючи термін «професійна компетентність», дослідники часто характеризують її як обсяг компетенцій, коло повноважень у сфері професійно-педагогічної діяльності, розглядають компетентність як системне поняття, а компетенцію-як його складову частину [3, с. 20]. Тому можна визначити професійну компетентність у широкому й вузькому розумінні: у широкому сенсі – це приналежності до певної професійної групи працівників, що визнається з боку суспільства загалом та представників інших професійних груп-зокрема; а у вузькому – це коло питань, у яких суб'єкт наділений знаннями й досвідом, сукупність яких свідчить про соціально-професійний статус та професійну кваліфікацію, а також має особистісні й індивідуальні якості, що забезпечують можливість реалізації завдань певної професійної діяльності.

Проте формування професійних компетентностей учителя початкової школи в умовах сучасного освітнього середовища потребує подальшого педагогічного дослідження.

2. Генеза моделювання як інструменту пізнання

Проаналізуємо загально-педагогічні поняття. Загально-педагогічні поняття – це педагогічні поняття одного ряду, які семантично близькі та мають смислові перетинання, що підтверджується аналізом науково психолого-педагогічних джерел з проблеми діяльності вчителя [3, с. 20]. Зупинимося на основних підходах розуміння та стосовності цих понять та визначимо їх співвідношення із формуванням професійних компетентностей учителя початкової школи в освітньому середовищі.

Поняття «професійна компетентність» (за педагогічним словником) формулюється наступним чином: «сукупність знань, вмінь, необхідних для ефективної професійної діяльності, уміння аналізувати, передбачати наслідки професійної діяльності, використовувати інформацію» [3, с. 20].

Визначення «професійна компетентність» дають вітчизняні науковці О. Біляковська, Є. Павлюк, С. Сисоєва. Вони вважають, що під професійною компетентністю доцільно розуміти здатність ефективно вирішувати практичні завдання щодо соціалізації особистості, що розвивається, забезпечення внутрішніх умов, діяльній інтеграції особистості в суспільство за рахунок розвитку ціннісних орієнтацій, орі-

ентованості в природі, суспільстві, духовному досвіді людей, самому собі, формування практичних умінь діяльній соціально бажаної, або, принаймні, прийнятної самореалізації.

Під професійною компетентністю А. Хуторський розуміє сукупність ключових, базових і спеціальних компетентностей. *Ключові* компетентності необхідні для будь-якої професійної діяльності й пов'язані з життєвим успіхом особистості; *базові* компетентності відображають специфіку педагогічної діяльності в межах вимог до системи освіти; *спеціальні* компетентності відображають специфіку конкретної предметної й надпредметної сфери професійної діяльності [3, с. 21–22].

Аналіз наукової літератури, дає можливість навести декілька альтернативних визначень поняття «професійна компетентність» у таблиці 1.

Отже, поняття «професійна компетентність» може бути результатом якісної освіти, здатної сформувати вміння професійно застосувати функціональні знання при виконанні певних видів професійної діяльності та характеризує наступні якості фахівця: володіння на досить високому рівні власне професійною діяльністю; здатність проектувати свій подальший професійний розвиток; вміння професійно спілкуватися; здатність нести професійну відповідальність за результати своєї праці. «Професійна компетентність» – це сукупність знань й умінь, що визначають результативність праці, обсяг навичок виконання завдань, комбінація особистісних якостей і властивостей, комплекс знань і професійно значущих особистих якостей, вектор професіоналізації, єдність теоретичної й практичної готовності до праці, здатності здійснювати складні культуровідповідні види дій [1, с. 156].

І. Драч трактує «професійну компетентність учителя» як здатність педагога до виконання педагогічної діяльності на основі інтеграції теоретичних знань, практичних умінь, досвіду, цінностей і значущих особистісних якостей, міру й основний критерій відповідності її вимогам [1, с. 158].

Т. Сорокіна вважає, що професійна компетентність учителя – це єдність теоретичної й практичної його готовності до здійснення педагогічної діяльності [1, с. 159].

Професійна компетентність учителя ПШ складна структура, що акумулює як особистісні якості, так і зокрема, обізнаність у сфері дидактики й теорії виховання, знання й вміння та роботи з комп'юте-

Альтернативні визначення поняття «професійна компетентність»

Джерело	Визначення
Павлюк Є.П. Професійна компетентність як складова професійної діяльності майбутніх тренерів-викладачі.	Комплексна характеристику людини, що виявляється в конкретній професійній діяльності та включає знання, уміння, навичок, здібності, досвід, мотивацію і особистісні властивості.
Варданян Ю.Р. Розвиток студента як суб'єкта оволодіння професійною компетентністю.	Рівень сформованості у фахівця системи психічних властивостей і станів, в якій виражається єдність його теоретичної та практичної готовності до здійснення професійної діяльності та здібності (тобто вміння та можливості) здійснювати необхідні для цього дії.
Веснін В.Р.	Здатність якісно та безпомилково виконувати свої функції, як у звичайних, так і в екстремальних умовах, успішно засвоювати нове та швидко адаптуватися до зміни умов.
Запрудського Н.П. Розвиток професійної компетентності сучасного вчителя: реалії і перспективи.	Професійна компетентність є системою знань, умінь і навичок, професійно значущих якостей особистості, що забезпечують можливість виконання професійних обов'язків певного рівня.
Койнов Ю.В. Розвиток професійної компетентності сучасного вчителя: реалії і перспективи.	Феномен як індивідуально-інтегральну якісну характеристику суб'єкта діяльності, цілісним станом і готовністю особистості до її здійснення.
Ведернікової Л.П. Змістовно-методичний компонент гармонізації особистості в середовищі Вальдорфської школи.	Професійна компетентність являє собою складний комплекс професійних знань, умінь і професійно значущих особистісних якостей.
Щекатунова А.П. Розвиток професійних компетентностей як один з напрямків неперервного професійного зростання вчителів.	Рівень освіченості та загальної культури особистості, що характеризується оволодінням теоретичними засобами пізнавальної та практичної діяльності.

Джерело: [1]

ром, креативність мислення, здатність до аналізу, потреба в самовдосконаленні тощо.

Зважаючи на відсутність єдиного тлумачення, зробимо узагальнення наукового поняття: «професійної компетентності учителя початкових класів» в контексті авторського наукового дослідження: складна інтегративна властивість особистості учителя початкових класів що володіє професійними якостями у сучасному освітньому середовищі; ефективна взаємодія з учнями в процесі педагогічної співпраці на основі впровадження сучасних засобів технологій в освітньому процесі; інтеграція педагогічного досвіду, теоретичних знань, практичних умінь та навичок освітнього процесу; володіння учителем початкової школи необхідною кількістю знань, умінь і навичок, що визначають сформованість його педагогічної діяльності, аналізу та синтезу, самовдосконалення.

Професійно компетентний учитель ПШ є чи не найголовнішою частиною української інтелігенції, яка дієво впливає на формування нації, молодшої і її частини – дітей та молоді. Запорука ефективності освітнього процесу – професійна компетентність учителя, яка розширює можливості вчителів розв'язувати проблеми і конфлікти, що виникають у професійній діяльності і в особистому житті. Покликання педагога не тільки і не стільки передача знань, умінь і навичок, але і всебічний гармонійний розвиток здібностей та можливостей учня, виховання порядного, відповідального, свідомого громадянина країни.

3. Моделювання в контексті евристичних можливостей лінгвістичної парадигми

За аналізом праць науковців визначені такі ключові основні компоненти професійної компетентності учителя ПШ:

- 1) мотиваційний компонент;
- 2) змістовий компонент;
- 3) операційно-діяльнісний компонент;
- 4) особистісний компонент;
- 5) рефлексивний компонент [2, с. 11].

З огляду на те, що зазначені основні компоненти професійної компетентності тісно взаємопов'язані між собою, взаємозалежні, і кожна продуктивна лише за наявності інших, сформованих в достатній мірі,

то набуття їх слід вважати обов'язковими для успішної діяльності учителя ПШ в сучасних умовах розвитку суспільства.

Виділяють п'ять критерій професійної компетентності учителя ПШ:

1. Загальнокультурний критерій.
2. Загально-професійний критерій (вчитель ПШ повно і глибоко володіє змістом навчальних предметів на рівні сучасної науки).
3. Комунікативний критерій.
4. Особистісний критерій.
5. Критерій саморозвитку й самоосвіти (систематично особисте і професійне зростання в ідеалі виступає як невід'ємна риса професіоналізму вчителя).

За аналізом науково-педагогічної літератури можна виокремити рівні професійної компетентності учителя ПШ: **низький рівень** синтезує показники, що характеризують здібності, мотиви, знання і вміння учителя, що не вирізняється новизною, оригінальністю, унікальністю. Цьому рівню властиві: стихійність, традиційність, пасивність, неорганізованість методів і прийомів навчальної діяльності; **середній рівень** відрізняється наявністю окремих знань, умінь і навичок, що характеризують учителя; періодичними активності в організації професійної діяльності; вивченні вітчизняного та світового педагогічного досвіду, який використовується ситуативно у зв'язку з повільною адаптацією до змін, пов'язаних із творчими нововведеннями; **достатній рівень** характерний для учителя ПШ, схильних до засвоєння знань, пов'язаних з педагогічною творчістю, які цікавляться відповідною інформацією у цій сфері, проявляють інтерес до інноваційної діяльності, однак через відсутність практичних умінь і навичок творчого осмислення та реалізації ідеї досягнення вітчизняного та світового досвіду можуть упроваджувати лише у співпраці з іншими педагогами; **високий рівень** характеризується досконалим володінням знаннями, вміннями, навичками у сфері творчої діяльності, здатністю до осмислення нових ідей. Самостійністю в проектуванні педагогічних систем на інноваційному рівні, проявами активності та стимулюванням до творчої діяльності інших; здатністю до систематизації та узагальнення вітчизняного та світового професійного досвіду й успішного програмування його творчого використання. Провідним мотивом діяльності виступає потреба в професійній досконалості. Такий стан притаманний пере-

важно обдарованим особистостям і забезпечує творчий результат будь-якої діяльності без особливих зусиль. Учителю ПШ притаманні: креативність, образне (творче) мислення, відкритість до інновацій, пошук або творення нових ідей, нестандартні підходи в розробці проблем, чутливість до ключових найперспективніших ліній пошуку. Мотивація учителя ПШ зумовлена переважно внутрішньою потребою до творчої самореалізації [2, с. 15–16].

Схематично структура професійної компетентності учителя ПШ в умовах сучасного освітнього середовища представлена у таблиці 2.

Таблиця 2

**Професійні компетентності учителя початкової школи
в умовах сучасного освітнього середовища**

Інформаційна компетентність	Полікультурна компетентність	Математична компетентність
Продуктивна компетентність	Соціальна компетентність	Комунікативна компетентність
Предметна компетентність	Психологічна компетентність	Особисті якості учителя
Моральна компетентність	Методична компетентність	Автономізаційна компетентність

Джерело: [1]

Необхідно зазначити, що наукова література не визначає єдиного підходу до визначення поняття «правова компетентність», а тим більше однозначного про неї уявлення. Поняття «правова компетентність» залишається одним із дискусійних питань сучасності. Саме ж словосполучення «правова компетентність» спрямовує до таких широких та багатопланових понять, як «право», «компетентність». Необхідно відмітити, що етимологія цих слів та їх лексичне значення залежить від тих історичних реалій та контекстів, у яких вони використовуються.

Аналізуючи наукову літератури, у нашому дисертаційному дослідженні було виділено інклюзивна компетентність, як складову професійних компетентностей учителя ПШ в умовах сучасного освітнього середовища.

Сучасний стан розвитку інклюзивної освіти в Україні є предметом вивчення в працях вітчизняних і зарубіжних фахівців. У наукових роз-

відках, а саме: В. Бондаря, А. Колупаєвої, І. Кузави, Ю. Найди, Н. Софій виокремлено концептуальні аспекти інклюзивного навчання. Проблеми впровадження інклюзивного навчання в систему освіти України студіювали (В. Засенко, К. Кольченко, Є. Синьова, Ю. Тулашвілі). Сутність поняття «інклюзивна компетентність» розглянута в працях І. Кузави, С. Максимюк, Н. Мойсенюк. Інклюзивна компетентність означена як рівень знань і вмінь, необхідних для виконання професійних функцій в умовах інклюзивного навчання, зважаючи на особливі потреби дитини, яка має інтелектуальні порушення, та інтегрувати її у середовище ЗЗСО, створюючи умови для розвитку; як інтегральна характеристика дефектолога, вчителя, асистента вчителя, асистента дитини, що забезпечує здатність розв'язувати професійні завдання в умовах інклюзивного підходу у закладі освіти та у роботі з батьками, які виховують дітей з особливими потребами.

Зокрема, М. Чайковський розглядає інклюзивну компетентність як складову професійної компетентності фахівця закладу інклюзивної освіти. На його думку, вона включає необхідний обсяг знань і вмінь, виконання професійних функцій з урахуванням особливих потреб дітей з інтелектуальними порушеннями у розвитку і забезпечувати їх включення в середовище закладу загальної середньої освіти, створюючи умови для розвитку та соціалізації.

О. Кучерук визначає інклюзивну компетентність учителя ПШ як інтегративного-особистісне утворення, що обумовлює здатність здійснювати професійні функції в процесі інклюзивного навчання, враховуючи різні освітні потреби учнів з обмеженими можливостями здоров'я, забезпечуючи включення їх в загальноосвітнє середовище, створюючи умови для їх розвитку й саморозвитку, повноцінної соціалізації. Інклюзивна компетентність учителя початкової школи належить до рівня спеціальних професійних компетентностей [8, с. 340]. Дослідниця Л. Бабенко та Ю. Бойчук у структурі інклюзивної компетентності педагога виділяють такі взаємопов'язані компоненти: мотиваційно-ціннісний компонент; когнітивно-операційний компонент; рефлексивно-оцінний компонент.

Структура професійних компетентностей учителя початкової школи періодично видозмінюватися, корегуватися у зв'язку зі стрімким розвитком світу.

Суттєвою складовою професійних компетентностей сучасного учителя ПШ, що визначає його конкурентоспроможність є наукова робота, що пов'язана зі здатністю до наукового пошуку, дослідницької діяльності.

Як наголошує В. Андрущенко, для вчителя важливим є спрямованість на наукову роботу, оскільки «орієнтація вчителів на активну наукову діяльність простежується в усіх відповідних офіційних документах Євросоюзу, що стосуються професії вчителя, проблем його підготовки» [8, с. 114]. Науковець зазначає важливість інформаційної компетентності, яка є здатністю вчителя «блискуче володіти електронними засобами навчання, оволодіння якими мають забезпечити університети відповідно до вимог інформаційного суспільства» [8, с. 115].

Про важливість слова у педагогічному процесі писав видатний український педагог В.О. Сухомлинський, який вважав, що «в руках педагога слова такий же могутній засіб, як музичний інструмент у руках музиканта, як фарби в руках живописця, як різець і мармур у руках скульптура. Як без скрипки немає музики, без фарби і пензля – живопису, без мармуру і різця-скульптури, так без живого, трепетного, хвилюючого слова немає школи, педагогіки. Слово – це той місток, через який наука виховання переходить у мистецтво, майстерність» [8, с. 117]. Визначено ще одну важливу діяльність учителя ПШ, а саме культура мови.

Під науковим терміном «культура мови» розуміють відповідність її не тільки сучасним літературним нормам, а й іншим якостям, що свідчать про її досконалість: точність, логічність, чистота, виразність тощо [1, с. 250]. «Культура мови» – це рівень володіння нормами усної та писемної літературної мови, а також свідоме, цілеспрямоване, майстерне використання мовно-виражальних засобів залежно від мети й обставин спілкування [1, с. 250].

Культуру мовлення учителя ПШ характеризують такі ознаки: правильність (відповідність прийнятим орфоепічним, орфографічним, граматичним, лексичним нормам); різноманітність; виразність (оригінальність у висловлюванні думок з метою ефективного впливу на партнера по комунікації); засоби художньої виразності; фонетичні засоби (приказки, прислів'я, цитати, афоризми, крилаті слова і вирази); ясність (доступність мовлення для розуміння тих, хто слухає («Хто ясно мис-

лить, той ясно викладає»); точність (відповідність висловлювань того, хто говорить, його думкам); нормативність (відповідність системі мови, її законам); чистота (бездоганність усіх елементів мовлення, уникнення недоречних, невластивих українській мові іншомовних запозичень); стислість (раціональний вибір мовних засобів для вираження головної думки, тези); доцільність (відповідність мовлення меті, умовам спілкування, стану того, хто висловлюється); логічність (точність вживання слів і словосполучень, правильність побудови речень, смислова завершеність тексту); естетичність та багатство [1, с. 251].

Соціально-економічні реформи, інформатизація суспільства спричиняють зміни у суспільній свідомості і формування нових цінностей в освіті: пріоритет передається інтересам кожного учасника навчально-виховного процесу як особистості, врахування у навчанні його особистісних якостей.

Останніми роками, пріоритетним напрямком розвитку освіти є впровадження інформаційних технологій (ІТ), що сприяє доступності освіти, підвищенню ефективності навчання та, загалом, вдосконаленню навчально-виховного процесу. Державна політика України щодо інформатизації суспільного життя й освіти, розбудови інформаційного суспільства представлена законодавчою базою, зокрема: Закон України «Про Національну програму інформатизації», Національна доктрина розвитку освіти України в XXI столітті, Закон України «Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007–2015 роки», які містять положення про актуальність та доцільність управління ІТ у освітню галузь. Ці та інші документи визначають провідним напрямом упровадження інноваційних компетентностей, які спрямовані на забезпечення різносторонніх освітніх і професійних потреб кожної особистості [8, с. 61]. Тим більше, що в останні роки використання ІТ дозволяє змінити та модифікувати способи і прийоми збирання, зберігання, опрацювання, передавання, подавання та використання інформації. Уточнюючи це, надто загальне поняття, надалі пропонуємо його використовувати або у формі скорочення – ІТ (із вимогою – «ай-ті»):

ІТ (ай-ті) галузь опрацювання і передавання даних із застосуванням інформаційних технологій і відповідних технічних засобів; відділ комп'ютерного забезпечення, до якого входять ІТ (ай-ті) – спеціа-

лісти, що надають ІТ (ай-ті) – послуги; фахівці з комп'ютерної техніки і програмування (системні адміністратори, програмісти; спеціалісти з технічної підтримки, захисту інформаційних систем тощо), яких часто називають «комп'ютерщиками»; послуги – розроблювання програмного забезпечення, консультування з питань інформатизації, опрацювання даних, технічне обслуговування офісної й електронно-обчислювальної техніки; підприємство, діяльність якого спеціалізується на інформаційних технологіях, тобто отриманні, зберіганні та опрацюванні інформації, частіше так називають просто будь-яку фірму, пов'язану з комп'ютерами, з обслуговуванням комп'ютерних систем тощо [5, с. 191].

Окремо слід визнати одну з найважливіших умов модернізації сучасної освіти – освітній процес вчителя початкової школи. Адже у житті кожної людини початкова школа є якісно новим етапом особистого розвитку. Початкова шкільна освіта, яка є основою подальшого навчання, характеризується особливостями, що відрізняють її від усіх подальших етапів шкільної освіти. Насамперед, це стосується отримання ґрунтовних початкових знань, сформованості загально-навчальних умінь, навичок і способів діяльності, розвитку пізнавальних інтересів і мотивації. Ефективність навчально-виховного процесу в початковій школі значною мірою залежить від особистості вчителя, рівня сформованості його готовності до перманентного процесу модернізації системи освіти.

У зв'язку з цим, учитель ПШ має характеризуватися не лише високим рівнем предметних знань ПШ, але й ґрунтовними здібностями використання у професійній діяльності інноваційних засобів і форм – готовністю до застосування отриманих знань і умінь у навчально-виховній, соціально-педагогічній, науково-методичній та організаційно-управлінській діяльності.

Проблеми інформатизації освіти, впровадження ІТ у навчально-виховний процес навчальних закладів України всіх студентів і рівнів акредитації відображені в роботах В.Ю. Бикова, А.М. Гуржія, М.І. Жалдака, Ю.О. Жука, Р.С. Гуревича, О.І. Іваницького, І.О. Захарової, М.Ю. Кадемії, Л.А. Карташової, М.М. Козяра, В.М. Кухаренка, А.Р. Магамедова, Є.І. Машбиця, С.О. Семерікова, В.П. Сергієнка, О.В. Співаковського, О.М. Спіріна, С.А. Ракова, І.О. Теплинського, С.П. Ткаченко, Ю.В. Триуса, А.В. Хуторського та інших.

Інформатизація освіти призвела до підвищення популярності вивчення цього напрямку в освіті та практичному їх використанні мережі Інтернет, соціальних й хмарних сервісів. Даний напрямок досліджують Н.Р. Балик, В.Ю. Биков, Р.С. Гуревич, Н.П. Демен-тієвська, М.І. Жалдак, А.П. Забарна, І.О. Захарова, Л.А. Карташова, А.М. Коломієць, В.В. Лапанський, Н.В. Морзе, Є.С. Полат, Є.Д. Пата-ракін та інші. Впровадження та застосування ІТ у початковій ланці освіти досліджують О.Г. Козленко, Є.С. Маркова, Л.Є. Петухова, О.І. Шиман, О.В. Якушина та інші. Обґрунтуванню концептуальних засад професійно-педагогічної підготовки вчителів ПШ формування їхніх педагогічних професійно значущих якостей присвячено роботи багатьох науковців, Н.М. Бібік, Н.А. Глузман, П.М. Гусак, М.Д. Заха-рійчук, Л.В. Коваль, О.А. Комар, Ю.М. Короткова, С.А. Литвиненко, Л.Л. Макаренко, С.М. Мартиненко, Д.І. Пащенко, Л.Є. Петухова, О.Я. Савченко, Л.О. Хомич тощо.

За висновком дослідників «використання сучасних освітніх техно-логій навчання в інтеграції з ІТ у навчальному процесі забезпечить: ефективність всіх видів навчальної діяльності; якість підготовки фахівців з новим типом мислення відповідно до вимог інформацій-ного суспільства; якісне формування професійної компетентності, культури та ін.» [8, с. 63].

Останнім часом в освіті, із широкого різноманіття ІТ, дедалі біль-шого поширення набувають так звані «хмарні» технології, які нада-ють користувачам мережі Інтернет (зокрема і учителям ПШ) доступ до електронних ресурсів та застосування програмного забезпечення в якості on-line сервісів.

Основною ідеєю «хмари», або «Cloud» (з англ. «хмара», походить від власної назви Інтернет – послуги хостингу даних, має інтерфейс зображення хмари) стало збереження медіа-даних користувача в Інтер-неті (медіа-сховище) з можливістю отримання доступу до них з будь-якого пристрою в будь-якому місці, або збереження їх на жорсткому диску. Тепер, за допомогою «клауд» сервісів, користувач отримав мож-ливість маніпуляції даними за допомогою кількох пристроїв.

Нині діяльність багатьох навчальних закладів, компаній, корпо-рацій та підприємств найчастіше неодмінно пов'язується з терміном «конкурентоспроможність».

Конкурентоспроможність дослідниками розглядається як вища спонукальна сила, що змушує виробників продукції підвищувати її якість, знижувати витрати на виробництво, підвищувати продуктивність праці. Більш того, конкурентоздатність формулює нові стандарти діяльності учасників ринку [5, с. 192]. Конкурентоспроможний учитель є головною умовою інноваційного розвитку сучасного навчального закладу, а конкурентність вчителя ПШ є якісним показником професійної діяльності. Досягнення сучасної науки та впровадження інновацій у навчально-виховний процес можна розглянути як три основні фактори впливу на формування конкурентоспроможності вчителя ПШ на рис. 1.

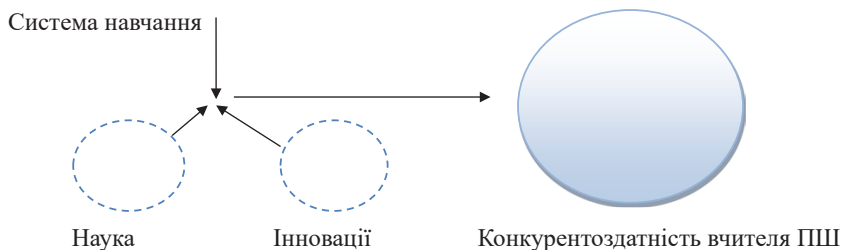

Рис. 1. Основні фактори впливу на формування конкурентоспроможності вчителя ПШ

Джерело: [8]

Конкурентоздатність вчителя ПШ визначається як стійка особистісна властивість свідомо і творчо реалізувати професійну компетентність за достатнього рівня володіння необхідними знаннями, вміннями та особистісними характеристиками [5, с. 193].

В. Баспалько, Є. Бондаревська, Л. Большакова, А. Маркова, Н. Кузьміна, В. Сластьонін, Н. Тализіна, В. Шадриков та ін. дозволяють стверджувати, що останнім часом особливо поширюється вживання термін «модель фахівця». Це пов'язано з розробленням різних моделей, які спрямовані на унаочнення сутнісних характеристик педагогічної діяльності та її ефективності.

На основі аналізу праць багатьох науковців можна виокремити такі основні підходи щодо розуміння «моделі фахівця»:

– модель, як віддзеркалення об'єму та структури професійних і соціально-психологічних якостей, знань, умінь, які в сукупності становлять узагальнену характеристику фахівця як члена суспільства;

– модель, як описовий аналог, який відображає основні характеристики об'єкта, що вивчається і яким виступає узагальнений образ фахівця певного профілю;

– модель, як система вимог до фахівця, що дає можливість передбачати конкретні шляхи, засоби, методи, критерії професійної підготовленості та становлення якостей, необхідних для виконання професійних функцій [5, с. 194].

Зокрема, В. Шадриков пропонує узагальнену модель фахівця, що включає: уявлення про цілі професійної діяльності; про функції, до яких має бути підготовлений вчитель ПШ; результати підготовки компетентного фахівця та його індивідуальні якості, які слід сформувати як професійно значущі; уміння та навички прийняття рішень, пов'язаних із педагогічною діяльністю; інформаційні навички, що забезпечують успіх професійного становлення; сформованість уявлень про значущість професійних цінностей [5, с. 194].

На запитання «Якби Ви знову обирали професію, чи стали б учителем початкових класів?», отримали такі результати: 59,1% – відповіли «Так»; 27,3% – це «Важко сказати»; і 13,6% – «Ні». Результат анкетування відображено на рис. 2.

На запитання «Сьогодні вчитель початкових класів має можливість вибирати навчальні програми, педагогічні технології. Ваше ставлення до цього?» отримали такі результати: 66,7% учителів ПШ творчий підйом, бажання розробити свою авторську методику; 23,8% – відчують внутрішню напругу у зв'язку з невизначеністю; 2,4% – цілком позитивне, із задоволенням використовую цю можливість та хочеться просто мати можливість змінити програму на іншу при потребі; 0% – мене це ніяким чином не стосується не отримали жодної відповіді від учителів ПШ. Результат анкетування відображено на рис. 3.

Визначено, що 73,8% учителів ПШ найменше готові до виконання дослідницької професійної функції в освітньому процесі. Результати анкетування відображено на рис. 4.

46,5% учителів ПШ зазначили, що вивчення сім'ї та особливостей сімейного виховання. Результати анкетування відображено на рис. 5.

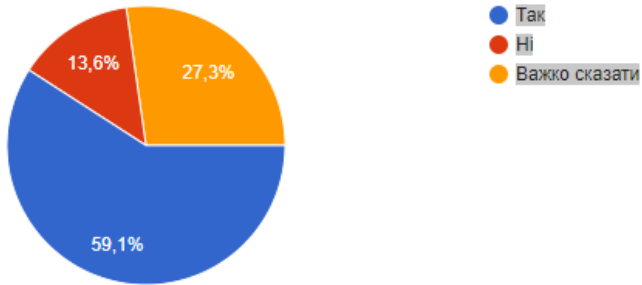

Рис. 2. Результат анкетування

Джерело: [8]

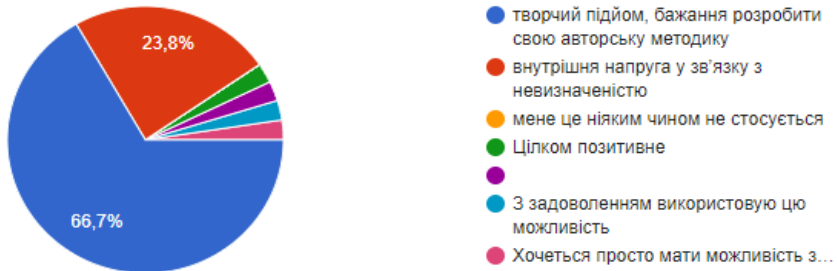

Рис. 3. Результат анкетування

Джерело: [8]

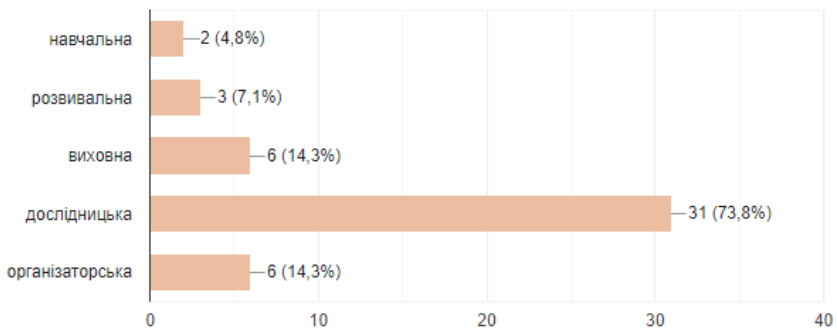

Рис. 4. Результат анкетування

Джерело: [8]

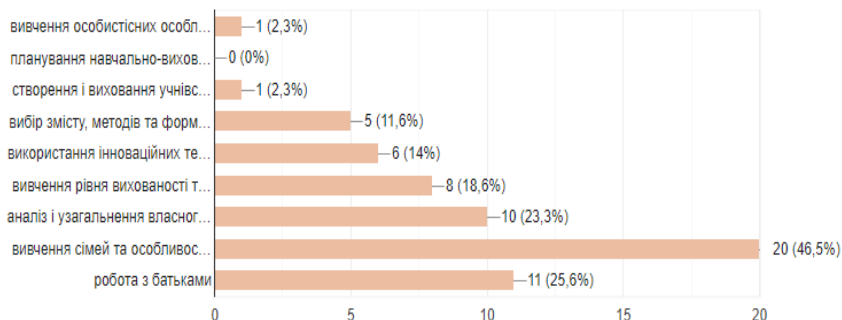

Рис. 5. Результат анкетування

Джерело: [8]

Також, 25,6% – робота з батьками; 23,3% – аналіз і узагальнення власного досвіду роботи, теоретичне обґрунтування власних педагогічних знахідок та його оформлення напрями діяльності що викликає труднощі у навчально-виховному процесів. Результати анкетування відображено на рис. 6.

Шляхом анкетування визначили труднощі, які виникають в учителів ПШ під час формування професійних компетентностей у сучасному освітньому середовищі. Більшість педагогів вважають себе інноваційно компетентними, але мають певні труднощі в її актуалізації

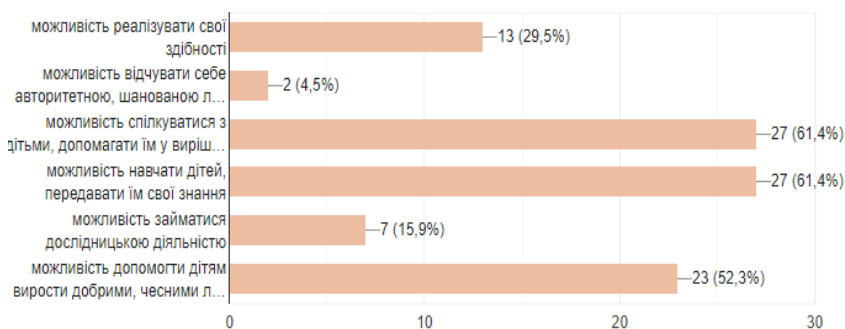

Рис. 6. Результат анкетування

Джерело: [8]

(відсутність необхідних ресурсів, відсутність відповідних умінь та досвід, «недостатні знання»); вивчення сімей, особливостей сімейного виховання та робота з батьками; аналіз і узагальнення власного досвіду роботи, теоретичне обґрунтування власних педагогічних знахідок та його оформлення; найменше готові до професійної дослідницької функції; складання і проведення навчальних тестів для перевірки знань і вмінь учнів.

Із початком повномасштабної військової агресії російської федерації проти України 24 лютого 2022 р. ворожій атаці піддався соціально-економічний устрій України, значних руйнувань та пошкоджень завдано інфраструктурним об'єктам, будівлям суспільно-соціального призначення, серед яких досить багато закладів освіти. Деякі міста й селища України російськими артилерійськими та авіаційними бомбардуваннями були повністю стерті з її мапи, що змусило жителів цих населених пунктів масово евакуюватися, втікаючи з місць окупації й місць, де ведуться активні бойові дії.

Система освіти України опинилася в нових реаліях функціонування, а перед освітніми менеджерами постали такі питання, які до сьогодні ніхто не вирішував.

З перших днів війни Міністерство освіти і науки України (МОН) продовжило свою роботу, забезпечило постійну комунікацію з обласними департаментами освіти й керівниками закладів вищої освіти. МОН звернулося з відкритим листом до міжнародних партнерів, зокрема міністрів країн ЄС, із проханням забезпечити підтримку системи освіти України. Водночас було припинено співпрацю у сфері освіти та науки з рф і профільними державними органами країн, що підтримали збройну агресію проти України.

Аналіз наукової літератури свідчить, що Міністерство освіти і науки України розробило 11 проектних пропозицій для покриття першочергових потреб сфери освіти на період воєнного стану, що відповідають ключовим пріоритетам освітньої політики. Їх вчасна імплементація може мінімізувати освітні втрати та підвищити стійкість української освіти в умовах війни. Серед них: цифрові девайси для освіти; вступна кампанія 2022/2023 року; видання підручників і посібників для Нової української школи; відкриття освітніх хабів за кордоном; STEM-освіта; цифровий освітній паспорт; створення навчально-практичних центрів

за галузевим спрямуванням; створення наздоганяючих освітніх (catch up); профорієнтація та побудова кар'єри «Обери професію своєї мрії»; навчання педагогів наданню домедичної допомоги; розширення парку шкільних автобусів для закладів загальної середньої освіти.

Аналіз наукової літератури свідчить, що незважаючи на продовження бойових дій РФ на території України, Урядом України готуються плани повоєнної розбудови країни. У відбудовчий період планується продовження розпочатих реформ, націлених на розвиток та посилення людського потенціалу країни (продовження реформи Нова українська школа (НУШ), розбудова мережі сучасних закладів освіти, реалізація стратегії розвитку вищої освіти, підготовка кваліфікованих фахівців тощо). Особливу увагу буде приділено створенню належних умов для інноваторів і науковців, що сприятиме розвитку інноваційної економіки.

Цілями розвитку сфери освіти є: забезпечення якісної, доступної та безпечної освіти впродовж життя; підготовка конкурентоспроможних фахівців для інноваційної економіки.

Для їх досягнення буде створено сучасну освітню й дослідницьку інфраструктуру відповідно до потреб громадян і держави; й надалі здійснюватимуться системні освітні трансформації: до 2030 р. частка 15-річних учнів, які не досягають базового рівня знань із читання, математики та природничих наук, не перевищуватиме 15 %; щонайменше 96 % дітей віком від 3 до 6 років буде охоплено дошкільною освітою; до 2032 р. частка випускників шкіл, які обирають профтехосвіту, становитиме 43 %; поліпшиться психологічна підтримка дітей і вчителів, приміром усі практичні психологи системи освіти до 2030 р. будуть користуватися міжнародним інструментарієм, стандартами якості та протоколами реагування; посиляться інтеграція України в європейський дослідницький простір, зокрема до 2030 р. вітчизняні вчені візьмуть участь у понад 320 міжнародних наукових проєктах.

Аналіз наукової літератури, дає можливість зробити висновок що МОН має чіткий план повоєнного розвитку системи освіти України, що враховує досвід європейських країн, а також пропонує використання принципів, підходів, інструментарію та практик Європейського Союзу.

Освітня та наукова галузь повинна перетворитися на важіль соціальної рівності та згуртованості, економічного розвитку й конкурентоспроможності України.

«Вчитель сучасності» – це вчитель з високим рівнем професійної компетентності, розвиненими творчими, дослідницькими здібностями, інтелігентністю, духовно-моральним потенціалом, конкурентоздатний, ерудований, готовий до безперервного професійного розвитку [1, с. 371].

6. Висновки

Школа українська буде успішна, якщо в неї прийде успішний учитель. Він – успішний вчитель та фахівець – вирішить дуже багато питань щодо якості викладання, обсягу домашніх завдань, комунікації з дітьми та адміністрацією школи. До учнів початкової школи має прийти людина-лідер, яка може вести за собою, яка любить свій предмет, яка його фахово викладає.

Вчитель ПШ здатен змінювати свої особистісні та психологічні якості, якщо це потрібно для роботи. Усвідомлення педагогом своєї ролі у вихованні особистості, що здатна критично мислити. Систематичне підвищення професійної культури та кваліфікації. Учитель постійно знаходиться у творчому пошуку. Проводить педагогічні дослідження, аналізує результати, робить висновки. Набирається власного педагогічного досвіду. Результативність його роботи. Активна робота над формуванням особистості учнів.

Професійна компетентність – найголовнішою частиною української інтелігенції, яка дієво впливає на формування нації, молодшої її частини – дітей і молоді. Закономірно, що саме педагоги мають стати своєрідним еталоном, взірцем не тільки для молоді, а й для старшого покоління, носіями культури. Запорука ефективності освітнього процесу – професійна компетентність вчителя, яка розширює можливості вчителів розв'язувати проблеми і конфлікти, що виникають у професійній діяльності і взагалі в особистому житті. Покликання педагога не тільки і не стільки передача знань, умінь і навичок, але і всебічний гармонійний розвиток здібностей та можливостей учня, виховання порядного, відповідального, свідомого громадянина країни. Єдиного підходу до визначення поняття «професійна компетентність вчителя» нема.

Учитель ПШ має надзвичайні потенційні можливості впливати на формування особистості, світогляду, політичних переконань, настроїв і моралі підростаючого покоління. Але реалізація цих можливостей

залежить в кожному окремому випадку від особистих якостей педагога, реальну роль відіграють його талант, любов до дітей, бажання працювати. Окрім цього, височінь соціального положення професії педагога, її престиж залежить від тієї системи суспільних відносин, у якій живе і працює вчитель.

Список літератури:

1. Берека В. Є., Галас А. В. Професійна компетентність вчителя початкових класів : навчально-методичний посібник для вчителів. Харків : Вид-во «Ранок», 2018. 496 с.
2. Волосюк А. А. Розвиток професійної компетентності вчителів суспільних предметів у контексті реалізації нового Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти : тематичний збірник праць / упоряд. А. А. Волосюк; за заг. редакцією В. К. Фурман. Рівне : РОППО, 2014. 45 с.
3. Довга Т. М. Імідж – портрет учителя початкової школи: візуалізація професійних вимог та соціальних очікувань. *Рідна школа*. 2017. № 3/4. С. 20–25.
4. Жигайло О. М. Формування професійної компетентності у майбутнього вчителя початкових класів. *Молодь і ринок*. 2012. № 6 (89). С. 78–80.
5. Гуревич Р. С. Інформаційна культура педагога як необхідний компонент сучасної освіти. Сучасні інформаційні технології та інноваційні методи навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми : зб. наук. пр. Київ; Вінниця, 2010. Вип. 23. С. 190–195.
6. Митник О. М. Розвиток професійної компетентності сучасного вчителя: реалії і перспективи. *Початкова школа*. 2008. № 7. С. 35–37.
7. Онищенко І. В. Модель формування фахової компетентності майбутнього вчителя початкових класів. *Навчання і виховання обдарованої особистості: теорія та практика*. 2012. № 8. С. 94–101.
8. Серих Л. В. Особистісно-професійна компетентність педагога: теорія і практика : збірник матеріалів III Всеукраїнської науково-методичної практичної конференції (20 лютого 2019 р.). Суми : НІКО, 2019. 380 с.
9. Смолюк А. І. Емпіричне дослідження індивідуально-особистісних показників сформованості професійного саморозвитку майбутніх учителів початкової школи. *Педагогічні науки : зб. наук. пр. Полтав. нац. пед. ун-т ім. В. Г. Короленка*. Полтава : Видавництво ПНПУ, 2017. № 68. С. 85–92.
10. Олійник В. В. Освіта впродовж життя: як і чому вчити дорослих? *Управління освітою : Часопис для керівників освітньої галузі*. 2010. № 1. С. 4–7.
11. Теличко Н. В. Професійна компетентність як базова основа педагогічної майстерності вчителя початкових класів. *Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України. Серія : Педагогіка, психологія, філософія*. 2014. Вип. 199(1). С. 376–383.
12. Тивонюк І. М. Професійна компетентність вчителя – необхідна умова вдосконалення його педагогічної компетентності. *Проблеми підготовки сучасного вчителя*. 2010. № 1. С. 150–154.

References:

1. Bereka V. E., Galas A. V. (2018). Profesiyna kompetentnist vchytelya pochatkovykh klasiv [Professional Competence of Primary School Teachers]. *A Study Guide for Teachers*, p. 496. (in Ukrainian)
2. Volosyuk A. A. (2014). Rozvytok profesiynoyi kompetentnosti vchyteliv suspilnykh predmetiv u konteksti realizatsiyi novoho Derzhavnogo standartu bazovoyi i povnoyi zahalnoyi serednoyi osvity [Development of professional competence of teachers of suspicious subjects in the context of implementation of the new State Standard of basic and secondary education]. *Thematic collection of papers*, p. 45. (in Ukrainian)
3. Dovha T. M. (2017). Imidzh – portret uchytelya pochatkovoyi shkoly: vizualizatsiya profesiynykh vymoh ta sotsialnykh ochikuvan [Image – a portrait of a primary school teacher: visualisation of professional requirements and social expectations]. *Native school*, no. 3/4, pp. 20–25. (in Ukrainian)
4. Zhigaylo O. M. (2012). Formuvannya profesiynoyi kompetentnosti u maybutnoho vchytelya pochatkovykh klasiv [Formation of professional competence in the future primary school teacher]. *Youth and the market*, no. 6 (89), pp. 78–80. (in Ukrainian)
5. Gurevych R. S. (2010). Informatsiyna kultura pedahoha yak neobkhidnyy komponent suchasnoyi osvity. Suchasni informatsiyni tekhnolohiyi ta innovatsiyni metodyky navchannya v pidhotovtsi fakhivtsiv: metodolohiya, teoriya, dosvid, problemy [Information culture of a teacher as a necessary component of modern education. Modern information technologies and innovative teaching methods in the training of specialists: methodology, theory, experience, problems]. *A collection of scientific papers*, vol. 23, pp. 190–195. (in Ukrainian)
6. Mytnyk O. M. (2008). Rozvytok profesiynoyi kompetentnosti suchasnoho vchytelya: realiyi i perspektyvy [Development of professional competence of a modern teacher: realities and prospects]. *Primary school*, no 7, pp. 35–37. (in Ukrainian)
7. Onishchenko I. V. (2012). Model formuvannya fakhovoyi kompetentnosti maybutnoho vchytelya pochatkovykh klasiv [Model of formation of professional competence of future primary school teacher]. *Training and education of gifted personality: theory and practice*, no. 8. pp. 94–101. (in Ukrainian)
8. Serykh L. V. (2019). Osobystisno-profesiyna kompetentnist pedahoha teoriya i praktyka [Personal and professional competence of a teacher: theory and practice]. *Collection of materials of the 3rd All-Ukrainian scientific and methodical practical conference*, p. 380. (in Ukrainian)
9. Smolyuk A. I. (2017). Empyrychne doslidzhennya indyvidualno-osobystisnykh pokaznykiv sformovanosti profesiynoho samorozvytku maybutnykh uchyteliv pochatkovoyi shkoly [Empirical study of individual and personal indicators of the formation of professional self-development of future primary school teachers]. *Pedagogical sciences: a collection of scientific papers*, no. 68, pp. 85–92. (in Ukrainian)

Chapter «Pedagogical sciences»

10. Oliynyk V. V. (2010). Osvita vprodovzh zhyttya: yak i chomu vchyty doroslykh? [Lifelong learning: how and what to teach adults?]. *Journal for managers of the educational sector*, no. 1, pp. 4–7. (in Ukrainian)

11. Telychko N. V. (2014). Profesiyna kompetentnist yak bazova osnova pedahohichnoyi maysternosti vchytelya pochatkovykh klasiv [Professional competence as a basic basis of pedagogical skills of primary school teachers]. *Scientific Bulletin of the National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine. Series: Pedagogy, Psychology, Philosophy*, vol. 199(1), pp. 376–383. (in Ukrainian)

12. Tyvonyuk I. M. (2010). Profesiyna kompetentnist vchytelya – neobkhdna umova vdoskonalennya yoho pedahohichnoyi kompetentnosti [Professional competence of the teacher – a necessary condition for improving his pedagogical competence]. *Problems of training of the modern teacher*, no. 1, pp. 150–154. (in Ukrainian)